

הכמים גדולים חייבים לספר בימיאח מזרים וכל המאריך דדברים שארעו ושהיו הרי זה משונה עכ"ל, מוכח מדבריו שחייב לספר בנסים ונפלאות צפרעות ולא די בהזכרה בעלמא כמו בשאר הלילות א).

של ברכת המזון, כיון שיש פלוגתא אם יולאים לאחר חלות ה), לכן לריכוס להזכר מאוד בזה לגמור כל הסדר קודם חלות, יאחר גמר הסדר יספר בנסים ונפלאות עד שתחטפנו שינה כדליתא בשו"ע (סי' תפ"א ס"ב).

סימן ער

מי ששתה כוס ד' קודם הלל מחמת צמאון האם צריך לחזור ולברך על כוס חמישי

נסתפקתי במי ששתה כוס רביעי קודם שאמר הלל מפני אונס למאון וכדומה האם כשאומר הלל הגדול על כוס חמישי יברך עליו אח"כ בפ"ג. ונראה דלפי מה שהביא המג"א (סי' תע"ד סק"א) דעיקר טעמה שלכן מצרכין על כל כוס מפני שכל כוס מזוה צפני ענמו הוא, וכן לפי מש"כ בספר המנהיג הל' פסח (סי' ס"א) הטעם כי צלי ברכה נראה רק כשהיה בעלמא ולא מיונר מזוה ד' כוסות, א"כ יברך ג"כ על כוס חמישי. וצפרע לטעם הראשונים בע"פ (ק"ט ע"ב) דלריך לברך דלינו יכול לומר הלל ולשתות צה אחת והוי הפסק, לטעם זה ודאי לריך לברך עוד פעם, וברכה שאינה לריכוס לא הוי, כיון דמה ששתה מקודם הוי מחמת צמאון וכדומה.

אוצר החכמה

סימן רעא

בענין חיוב סיפור יציאת מצרים בליל פסח כל הלילה

אח"כ 1234567

א) בענין מזוה סיפור יציאת מצרים צליל ע"ו צניסן, יש לעיין מאי חולמי דמזוה לילה זו מכל הלילות, הלא מחויבים מן התורה להזכיר יציאת מצרים בכל הלילות כדתנן בצרכות (י"ב ע"ב) מזכירין יציאת מצרים צלילות וילפינן לה מקרא. וריך לומר דצליל ע"ו חייב לספר כל המעשה של יציאת מצרים צפרעות ובשאר לילות די בהזכרה בעלמא כדכתיב (דברים ע"ז) למען "תזכור". וזה לשון הרמב"ם בהלכות חמץ ומלה (פ"ז ה"א) מזוה עשה של תורה לספר "בנסים ונפלאות" שנעשו לצבותינו במצרים צליל ע"ו צניסן שנאמר זכור את היום הזה וגו', ומנין שצליל ע"ו ת"ל והגדת לצנך ציום ההוא לאמר צעצור זה צעשה שיש מלה ומרור מונחים לפניך וגו', אפילו

ב) ובשו"ע אור"ח (סי' תפ"א ס"ב) וז"ל: חייב אדם לעסוק בהלכות פסח ובימיאח מזרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקצ"ה לצבותינו עד שתחטפנו שינה עכ"ל, ופשוט דהא דנקט עד שתחטפנו שינה, היינו דכיון שאנסו השינה פטור דאין לך אונס גדול מזה כדמנינו בדברי חז"ל על אונס שינה אין לך אונס גדול מזה, אבל עיקר חייבו הוא לספר כל הלילה, ומטעם זה אסור לשתות יין אחר ארבע כוסות שלא ישכר וישן ויצטל מן מזוה סיפור, והוא הדין כל דבר אשר גורם לו אונס שינה אין לעשות שלא יגרום לצטל אותו ממזוה סיפור שחייב כל הלילה. וראייה לזה שמקור דברי המחבר בשו"ע הוצא צטור, וכן ברא"ש (פ' ע"פ סוף סימן ל"ג) אחר ששקיל וטרי אי אסור לשתות יין אחר ארבע כוסות סיים וז"ל: ומנהג פשוט שלא לשתות יין, ופירש הר"מ ז"ל טעם למנהג לפי שחייב אדם לעסוק "כל הלילה" בהלכות פסח ובימיאח מזרים לספר בנסים ונפלאות שעשה לנו הקצ"ה לצבותינו עד שתחטפנו שינה, ואם ישתה ישכר עכ"ל, מפורש דבריו להדיא שחייב הוא "כל הלילה". והציא שם ראיה וז"ל: והכי אמרינן בתוספתא (פ"י) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח ובימיאח מזרים כל הלילה. וזה ששינוי מעשה צרבי אליעזר ור' יהושע שהיו מסובין צבני צרק והיו מספרים בימיאח מזרים כל הלילה עכ"ל. הרי מפורש צמוצא מקור הלכה זו שחייב הוא כל הלילה, ומוכח שעד שתחטפנו שינה הוא רק שמשום אונס שינה לא יוכל לספר עוד, לפ"ז אי אסור משנתו ועודנו לילה אסור לשתות משקה המשכר [וזה דלא כחק יעקב סימן תפ"א סק"א] וחייב לספר עוד כל הלילה.

והנהגה הגם שחייב הסיפור הוא רק צטור שמלה ומרור מונחים לפניך, היינו שכל זמן שיוצא צמזוה מלה חייב לספר, דהא אין לומר שכיון שאכל מלה ומרור אז אין אח"כ מזוה, דאין סביר שמי שאכל מיד צתחלת הלילה מלה ומרור שיהא כבר פטור ממזוה סיפור ואין יכול לקיימו עוד, ועוד דהא בשו"ע הוצא הלכה זו אחר שציצא וגמר כל הלכות הסדר בהלכותיו ונקט אח"כ חייב אדם לספר בימיאח מזרים עד שתחטפנו שינה, מוכח שגם אח"כ חייבו, והוא פשוט ואין

ע ק ב י

תירוצא דהא מה"ת כי אמר ה' הוציאנו ממצרים, יצא. וכוה העיר ג"כ המג"ח (מצוה כ"א), ובאמת כן מבואר גם באבודרהם (סדר הגדה) שהביא מהרי"ף דהא דלא תקנו ברכה על מצות סיפור יצ"מ, דבמה שאמר בקידוש זכר ליצי"מ יצא, ובשם הרשב"א הביא כיון דאין לה קצבה ידועה ואפי' בדיבור בעלמא יצא, אולם ראה בפתיחה להגש"פ (הג"ל) מש"כ ע"ז, וע"ע בגבורות ה' (סו"פ ס"ב) מה שהעיר ע"ד הרשב"א הג"ל.

הנהגין כל שיוכל לפטור בברכתו שאר אוכלין ומשקין אין לו לכיון בתחלה שלא לפטור שאר אוכלין ומשקין.

ה) בדג"מ שעל גליין השו"ע לא מצאתי כן אלא לענין ברכת מצה, אולם כן כתבו שאר פוסקים כדחובא בהערה הקודמת.

א) וכן ת"י בהגש"פ "מעשה נסים" (להחוו"ד) בד"ה אמר ראב"ע, ובמהר"ם שיק על תרי"ג מצות (מצוה כ"א). אולם הפמ"ג בפתיחה לה' ק"ש (אות ד') לא גיחא ליה בהאי

להחריך בדבר הזה, דהא משום זה אסרו לשתות יין אחר ד' כוסות וגמר הסדר שלא ישתכר ויתבטל ממנו.

והנה הרא"ש והטור נקטו כל הלילה, ואחיה הרא"ש לשיטתו (שם סי' ל"ח) דכתב, כיון דיש סתמא כ"י עקיבא דפסח נאכל כל הלילה, וממילא מזה דאיתקוש לפסח נאכל כל הלילה, הגם שיש תרי סתמות כ"י אלעזר בן עזריה, מכל מקום מה לי חד סתמא ומה לי תרי סתמא, הדריגין לכלל הלכה כ"י עקיבא מחזירו ונאכלים פסח ומזה עד עמוד השחר ע"י"ש, וכן פסק הרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פ"ח הט"ו), ממילא חיוב סיפור כל הלילה הוא, וזה מיקרי מזה ומרור מונחים לפניך היינו כל הלילה, הגם שהמחבר בשו"ע השמיט "כל הלילה", מסתמא כיון שכל המקומות שיטתו כרמב"ם ה"ה הכא, וצ"ל כוונתו גם כן כל הלילה שלרמב"ם מזה ומרור מונחים כל הלילה מקרי, אס כן חיוב לספר כל הלילה, ובפרט שמואל לשונו של דבר זה שחייב לספר הוא מהטור והרא"ש, וצ"ל מה שהשמיט כל הלילה לא דק (ואולי שהלכה היה מסופק אס כר"ע או כראצ"ע לכן השמיט "כל הלילה" ולא החליט), והעיקר כיון דנקט סתמא עד שתחטפו שינה ממילא משמע שכל הלילה חייב, ואין כל כך הכרח בדבריו.

והנה בשו"ע או"ח (סימן תע"ז ס"א) פסק ויזהר לאכול האפיקומן קודם חלות, והוא מהטור, ורמ"א מחמיר שגם ההלל יקרא קודם חלות, ובמהרי"ל איתא שגם ארבע כוסות ישנה כולם קודם חלות ואס שנה אחר חלות לא יא, ו"ל דהמחבר כוונתו דרק לכתחלה יחמיר כשיטות התוספות בפסחים (ק"כ ע"ב) ד"ה אמר רבא, שסוברים שהלכה כראצ"ע דפסח אינו נאכל רק עד חלות וכן מזה דאיתקוש לפסח כמבואר שם להדיא, אמר רבא וכו' ובתוספות ה"ל. והנה יש לומר דהמחבר מסופק להלכה כמאן אי כהתוספות אי כהרמב"ם, לכן באכילת אפיקומן מחמיר לאכול קודם חלות כהתוספות, ובחיוב סיפור י"מ מחמיר כהרמב"ם, ונקט סתם עד שתחטפו שינה דמשמע כל הלילה. אבל יען דלא כתב המחבר לריך לאכול מזה קודם חלות, רק "יהא זהיר" ב, משמע דלאו משום שמסופק כמאן הלכה, רק דעיקר ההלכה הוא כהרמב"ם דפסק כר"ע דפסח ומזה נאכל כל הלילה, רק יזהר להחמיר כשיטת התוספות לכתחלה, ואין לומר דלענין אפיקומן שהוא רק דרבנן וכוה ספק פלוגתא דרבותא הלכתא כמאן וספק דרבנן לקולא, לכן נקט רק לשון יהא זהיר

דמשמע לכתחלה, אבל לענין מזה דאורייתא לריך מזד עיקר הדין להחמיר לאכול קודם חלות, דאס כן הוה ליה לרבינו המחבר לאשמעין לריך לאכול כזית דעיקר חיובו מדאורייתא קודם חלות ג, [והמחבר לא סבר כהרשב"ם שם (ק"ט ע"ב) ד"ה אין מפטירין, דעיקר חיוב כזית מזה מן התורה שאנו אוכלים הוא ניהו אכילת אפיקומן, יען שנקט בלשונו אוכלים כזית מזה מן מזה השמורה "זכר לפסח הנאכל על השוצע" מוכח שסבר שמן התורה כבר יאס בכזית הראשון רק משום זכר לחוד אוכלים אפיקומן], וממילא כיון שזכר באפיקומן לאכול קודם חלות ממילא היה זכר בכזית מזה שקודם לו, והנה דברי המחבר הלא מבוארים צ"י שמציא בשם הרא"ש, הגם שגראה שההלכה כר"ע שנאכל עד עלות השחר, מ"מ גס ר' עקיבא מודה לריך לאכול קודם חלות משום כדי להרחיק מן העזירה, כמו שהחמירו חז"ל בצרכות (פ"א מ"א) גבי קריאת שמע שהיא גס כן מלות עשה. ומיהו לדינא כיון שהתוספות פסקו שההלכה כראצ"ע וכן הוא בר"ן וכן נראה מהרא"ש שאינו מחליט לגמרי שהלכה כר"ע, וכן בסמ"ג ובמרדכי מחמירין, ולכל הפחות מדרבנן וודאי לריך לאכול קודם חלות, גס לר"ע וכן הוא מבואר גס כן ברמב"ם (שם), פשיטא שצריכים להחמיר לאכול קודם חלות, אבל לא לבוא מזה להקל במזה דאורייתא שלא לספר צליחת מצרים כל הלילה.

ועוד דאפילו ראצ"ע דסבר עד חלות הרי הוא הוא צעל המעשה שהוצא בהגדה שהיה מספר צליחת מצרים כל אותו הלילה, ואולי יש לומר שצטעה שמה ומרור "מונחים" לפניך לאו דווקא עד חלות, אלא בא למעוטי קודם שמה ומרור מונחים לפניו והיינו קודם הלילה דעדיין אינו חייב, אבל מלוחה כל הלילה ד.

היוצא לנו מכל זה שחיוב מן התורה לספר כל הלילה, ואס אכסו שינה פטור משום אונס שינה ואס ניעור משנתו לריך עוד לספר כל הלילה, ואסור לעשות דבר [שע"י] תחטפנו שינה] או לאכול אכילה גסה ולשתות שאסור בלא"ה כדי שיאכל אפיקומן לתיאבון כמבואר להדיא בשו"ע או"ח (סימן תע"ז סעיף א') בהג"ה וז"ל: ולא יאכל ולא ישנה הרבה יותר מדאי שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה או ישתכר וישן מיד, ובמג"א שם (ס"ק ב') כתב דאכילה גסה היינו שאינו מתאוה לאכול, ועיין שם. וה"ה שלא יבוא לו מזה אונס שינה לעכצו ממנו סיפור כל הלילה. (ואל יטען לשון

ע ק ב י פ ר

ד) מרן הח"ס בקידושין ל"ח ע"ב ד"ה מעשה, ובספר עמק יהושע להגאון רבי יהושע אייזיק מקוטנא (ח"ב דרוש י"א) כתבו ג"כ כדברי רבינו ז"ל אלו, והביאו סיוע מעובדא זו דר' אלעזר בן עזריה, אולם בשו"ת משכנות יעקב חאו"ח (סי' קנ"א) כתב דלראב"ע דאינו נאכל אלא עד חצות גם מצות סיפור יצי"מ אינו אלא עד חצות [וצ"ב דברי הקרית ספר בה' חו"מ (פ"ז) וז"ל: ואפי' חכמים גדולים צריכין לעסוק בה' פסח עד חצות עכ"ל, וראה במקראי קודש על פסח (ח"ב סי' מ"ג)].

ב) והיינו באפיקומן (שבא זכר לפסח) הזכיר בשו"ע דיהא זהיר לאכול קודם חצות, [ולגבי מצות אכילת מצה לא הזכיר בשו"ע כלל דחייב לאכול קודם חצות] וראה בהמשך דברי רבינו.

ג) וראה מש"כ בזה אאמו"ר הגנ"י בחוברת "האהל" (חו' ס"א-ס"ב) במדור שער ההלכה והפלפול (סי' ב') בתשובתו ליד"ג הרבני המו"מ בתו"ש מו"ה דוד צבי גוימן נ"י אב"י בק"ק וויען יצ"ו.

סימן רעג

בענין אמירת הלל בביהכנ"ס בליל פסח

בחוס' זרכות (י"ד ע"א) ד"ה ימים, מציא מהירו שלמי פסחים (פ"י ה"א), דאס שמע הלל צביהכנ"ס צליל הפסח ילא ואין לריך לקרות שוב צשעת הסדר, וקאמרי דכן משמע צתוספתא (שם פ"י ה"ה), דחני הכס צני העיר שאין צקיאין לקרות ההלל נכנסין לצב"כ וקורין חני הלל והולכין לצתיבה ואוכלין סעודתם ואח"כ חוזרין לצביהכנ"ס וגומרין ההלל, ואס קשה להם, או אי אפשר קורין מיד כל ההלל צביהכנ"ס. וזה ג"כ כוונת הירושלמי שאס שמע הלל צביהכנ"ס ילא, ואין לריך לחזור ולחומר על הסדר. (ולכן זרכת אשר גאלנו לא מקרי זרכת סמוכה לחצתה, כיון דפעמים אינו קורא הלל צשעת הסדר). ומשמע מתוספתא זו, ומהירו שלמי מפורש צאר היעב מדנקטו לשון דיעבד, דלכתחלה יקרא אותה על הסדר, רק דיעבד ילא ואין לריך לחזור ולחומר על הסדר, ומוכה דעיקר המורה היא לחומר על הסדר, ולא יקרא צביהכנ"ס.

והא דאמרינן צפסחים (ק"ה ע"ג) שתאן שלא על הסדר לא ילא ידי ארבע כוסות, ופי' צמג"א (סי' תע"ג סק"ג) דהיינו שצריך לומר ההגדה (וה"ה הלל שהוא על כוס רביעי), ומוכה דצעי דווקא על הסדר, מ"מ י"ל דזהו דווקא משום חיוצ ד' כוסות דצריך לומר שצח על כל כוס וכוס, אצל מלות הלל מלד העיר הזה יהיה לכם כליל התקדש חג [צפסחים ל"ה ע"ג]. חיוצ זה יולא דיעבד גם כשקרא צביהכנ"ס, רק לכתחלה יקרא את ההלל כחקונו על הכוס משום מלות ארבע כוסות, וצאי אפשר שרי, ומיקרי ג"כ על הסדר שמקדש על אחד, ועל אחד אומר הגדה ועל אחד אומר צה"מ. ועוד י"ל דהא דקאמר הכס לא ילא ידי חוצתו היינו דלא ילא ידי חוצת מלות כחקונו, כדאמרינן נמי הכס ידי יין ילא, ידי חירות לא ילא.

ולפי זה שפיר ונכון הוא מנהג אשכנז שאין אומרים הלל צביהכנ"ס דהעיקר הוא על הכוס כיון שצקיאין לקרותו. והא דאיתא צמסכת סופרים (פ"כ הל' ט') ומוצא צטור (סי' תע"ג) דצגולה גומרין ההלל כ"א יום וצ' לילות, היינו הלל על הסדר צלילה. ומנהג ספרד המוצא צטור (שם) לשצח לקרותו צצית הכנסת, יש לייצג ג"כ לפי החוס' דלכן אין מצרכין על הלל לפי שחולקין אותו לשתיים, אצל צלא זה מצרכין,

רמ"א שנקט "מיד" משמע הא אס יישן אחר כלות הסדר אין להקפיד, דלא דק עתה צזה רק עסוק צסדר אכילת אפיקומן). ועוד לריך להחמיר שיאכל כזית מלח דאורייתא דווקא קודם חלות וגם צאפיקומן יהא זהיר לאכלו קודם חלות [ועיין דגול מרצצה סימן תע"ז שאס עושה הסדר אחר חלות לא יצרך שום צרכה משום ספק צרכה דדילמא ההלכה כהתוספות], וצכל אופן מורה עושה לכל הדיעות לספר כל הלילה אפילו אס מלה נאכלת רק עד חלות דווקא, ורח"ה מרחצ"ע גופא שריב מספר כל הלילה, וצפרע שיש לומר שתיצות מונחים לפניך לאו דווקא אלא שלא יספר קודם הלילה כמשכ"ל אצל מלוחה כל הלילה.

1234567 אה"ח

סימן ערב

בדברי מרן הח"ס שנתקטנו הביצים

יש להצות ראייה למח שמסוק החת"ס ז"ל צתשוצותיו חא"ח (סי' קצ"ז) להלכה למעשה שהציונים עתה נחקטנו ממה שהיו צימים הרששוים, ממה שפסק הרמז"ס צה' תמידין ומוספין (פ"ה ה"ט) שכל אורך החלה מהלחם הפנים היה עשרה עפחים, ורחצו היה חמשה עפחים, ורומה (היינו הקרנות או הדפנות) שצע אלצעות, וכל חלה היתה משני עשרונים. וידוע שעפ"ז היה עוצי החלה דק מאוד, עיין צכ"מ (שם) ד"ה אורך כל החלה א). ולפי"ז היה קשה מאוד ליצור שלא תפרס החלה. והנה הרמז"ס (שם ה"ט) פסק וז"ל: אס עד שלא הסיר הלחם מעל השלחן נפרסה הלחם פסול ואינו מקטיר עליו את הצזיכין, ואס אחר שהסיר הלחם נפרסה הלחם פסול ומקטיר עליו את הצזיכין עכ"ל, וכונתו שגם אס נפרס רק לחם אחד ג"כ פסול, דהא לא קאמר שנפרסו הלחמים, וכן הוא מפורש צגמי מנחות (ט' ע"ג) דאס נפרס אחת מלחמה כולן פסולות. אך כל זה לפי חשבון שלנו שעוצי הלחם היה דק מאוד, אצל אס נאמר שהציונים היו אז צכפליים א"כ נוכל לומר שעוצי הלחם היה עז יותר, והיו הכהנים זריזים ליצור שלא יפרס, כי צמה שאפשר ליצור היו הכהנים זריזים, ומה שהוא צגדר שלא יכולים ליצור גם הכהנים לא היו יכולים ליצור, ולא נשה צמתני אצות (פ"ה מ"ה) צעשרה ניסים שנעשה צצית המקדש, דאחד מהם היה שלא נפרס הלחם הפנים ב).

ע ק ב י

ב) יש להוסיף ע"ד רבינו, דהא במשנה שם מנה דאחד מעשרה נסים היה שלא נמצא פסול בלחם הפנים, ולא קתני ג"כ בס הג"ל שלא נפרס הלחם. וע"ע יומא (כ"א ע"א) ומנחות (צ"ו ע"ב) שהובא שם בס גוסף שהיה בלחם הפנים דהיה סילוקו כסידורו. ואולי י"ל דנס זה נכלל בנס שלא נמצא פסול בלחם הפנים, וראה עוד מש"כ רבינו לקמן (סי' רע"ד).

א) שהביא מהרלב"ג פ' תרומה דעובי חלה היה פחות מאצבע. [ולא כדמשמע מהרמב"ם שהי' שבע אצבעות]. ועיין בפנים יפות פ' אמור (כ"ד ט') שהביא דחכם אחד עורר ע"ד הרמב"ם ממה דאיתא בפסחים (ל"ז ע"א) וביצה (כ"ב ע"ב) דעובי לחם הפנים היה טפח יעו"ש מה שתי'. וכן תמה ג"כ במג"ח (מצוה צ"ז) ד"ה ועתה. וע"ע בפתיחה לסדר קדשים בחומר בקודש (פ"ב סי' מ"ט, ב"א).